

Kas ir degradēto vietu revitalizācija?

Dr.arch. Daiga Skujāne

SIA «Ainavu izpētes un plānošanas institūts» ainavu arhitekte,
Latvijas Biozinātņu un tehnoloģiju universitātes profesore, vadošā pētniece

InterRevita – Labāka dzīve mazās un vidējās pašvaldībās: no starpreģionu aktivitātēm līdz uzlabotām revitalizācijas stratēģijām.

18.12.2023.

**Interreg
Europe**

Co-funded by
the European Union

InterRevita

Degradētās teritorijas (*wasteland*) *brownfield*) nozīmē pamestas un ilgstoši neapsaimniekotas zemes platības.

Post-industriālās teritorijas (*brownfield*) – nefunkcionējošas, pamestas bijušās ražošanas un tehniskās teritorijas

- Dažādu laika periodu bijušās **rūpniecības teritorijas ar ēkām**
- **Nefunkcionējoši l/s kompleksi**, kūtis, staļļi, tehniskās ēkas utt.
- Aizaugušas, **pamestas** un apmežoties sākušas **bijušās lauksaimniecības zemes**
- Senās **liecības par mežu apsaimniekošanu**, šaursliežu dzelzceļa uzbērumi mežā utt.
- **Pamestas vai neefektīvi izmantotas transporta infrastruktūras teritorijas**, nefunkcionējošie **dzelzceļa pārvadi, līnijas**
- Bijušās **ostu teritorijas un piestātnes**
- Senas **ūdensdzirnavas**
- Bijušās kūdras un derīgo izrakteņu ieguves vietas (izstrādāti **karjeri**)
- **Rekultivēti atkritumu poligoni**, iekārtu teritorijas

Spīķeri Rīgā pirms atjaunošanas (Dienas bizness)

<https://youtu.be/eoMQGe8nIfA>

Bijusī linu fabrika Ludzā

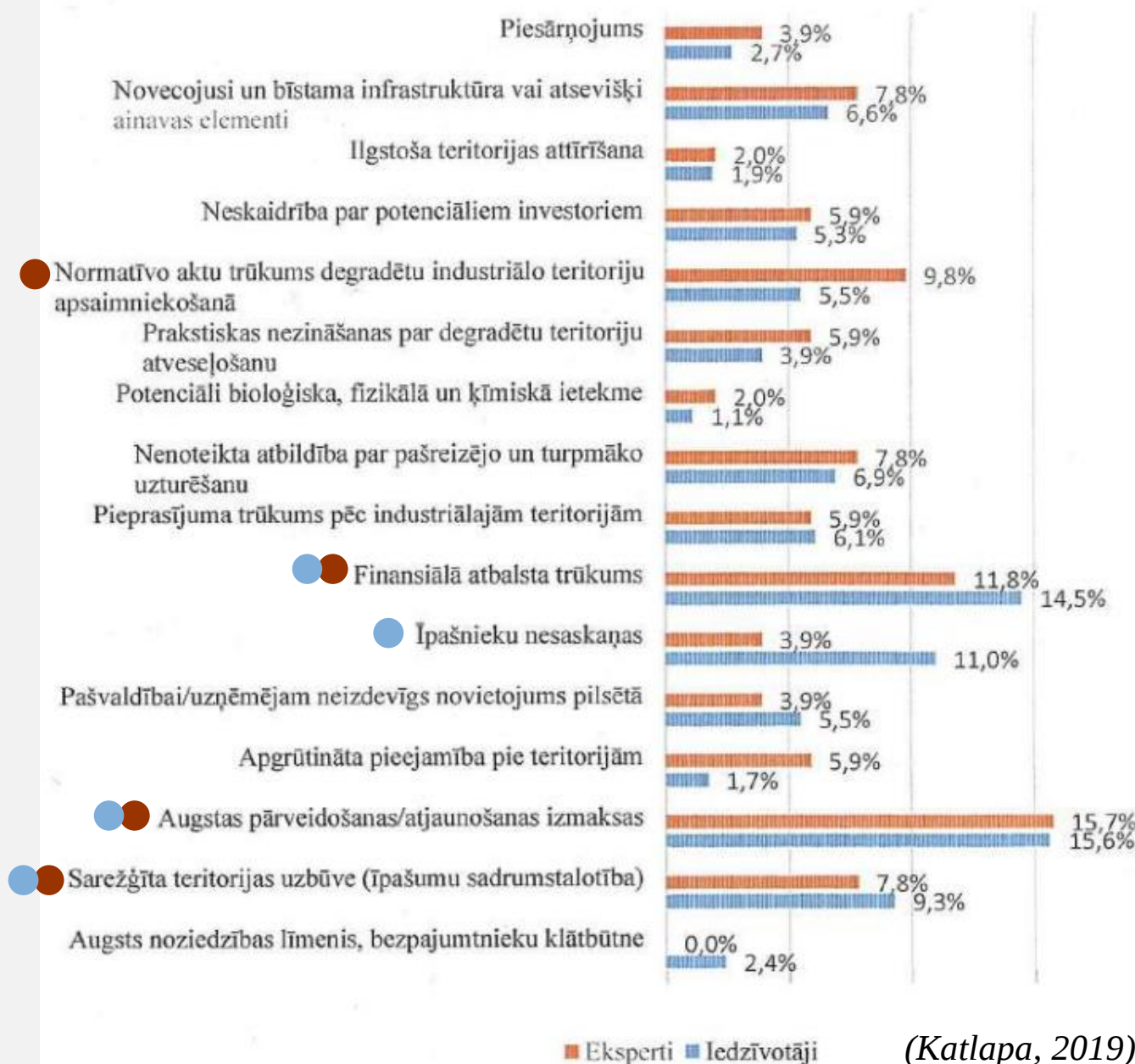
Šaursliežu dzelzceļa līnijas uzbērums

Degradētu teritoriju problemātika

Bieži vien degradētajām teritorijām ir raksturīgs:

- **ķīmiskais piesārņojums;**
- augsnes **erozija** un nestabila grunts (galvenokārt karjeros);
- **augsta bīstamība**, ko rada pamestas ēkas, kas bieži vien ir kritiskā stāvoklī;
- **piesārņojums ar tehniska rakstura elementiem;** teritorijas infrastruktūras elementu paliekas (ceļi, laukumi, pandusi u.c.);
- **zema vizuālā kvalitāte;**
- **zema funkcionalitāte**, tās veidojas kā „izolētas salas” kopējā pilsētas struktūrā;
- **iedzīvotājiem tās asociējas kā netīras, bīstamas, pamestas un piesārņotas teritorijas.** Šīs asociācijas ir grūti mainīt pat pēc pilnīgas teritorijas pārveides un uzlabošanas.

Attīstību kavējošie aspekti iedzīvotāju un ekspertu skatījumā

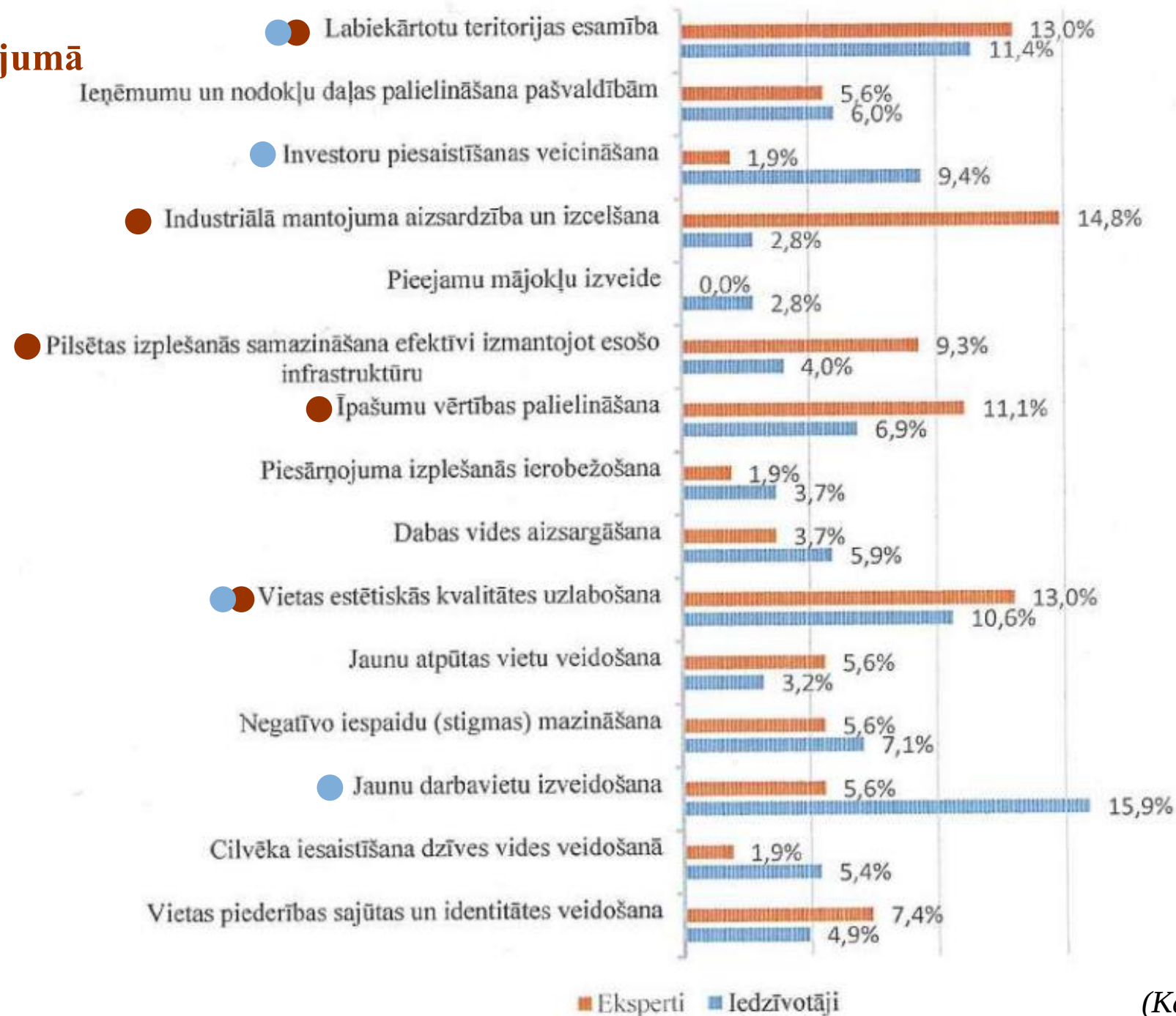

(Katlapa, 2019)

Potenciālie ieguvumi no degradētu teritoriju revitalizācijas

- Neizmantotu teritoriju **atgriešana reģiona infrastruktūrā un ekonomiskajā aprītē**
- Piesārņojuma un bīstamības novēršana iedzīvotājiem, kuru dzīvesvieta atrodas tiešā tuvumā pamestajai post-industriālajai teritorijai. Tiek **veidota droša un tīra vide. Iedzīvotāju skaita pieaugums**
- **Īpašumu vērtības pieaugums apkaimē**, kurā ir revitalizēta degradēta, pamesta teritorija
- Revitalizējot degradētu teritoriju, iespējams veidot **investoriem pievilcīgu vidi un attīstīt jaunus pakalpojumus**, kas nodrošinās **jaunas darba vietas**
- Iespēja veidot jaunu publisko **ārtelpu rekreācijai un sportam**, kas labvēlīgi ietekmēs **iedzīvotāju garīgo un fizisko veselību**
- Iespēja veidot **izglītojošu un sociālu vidi** apkaimē esošajām izglītības iestādēm
- Izmantojot teritorijas vēsturi un simbolus, īpaši, ja saglabājušies specifiski elementi un struktūras, iespējams veidot īpašu publisko telpu, kas vienlaicīgi ir kā **atpazīstamības objekts** konkrētās pilsētas vai reģiona kontekstā

Ieguvumi no revitalizācijas iedzīvotāju un ekspertu skatījumā

Degradēto teritoriju revitalizācijas iespējas un rīki

piesārņota

nepievilcīga

bīstama

pamesta un
neizmantota

Revitalizācija ?

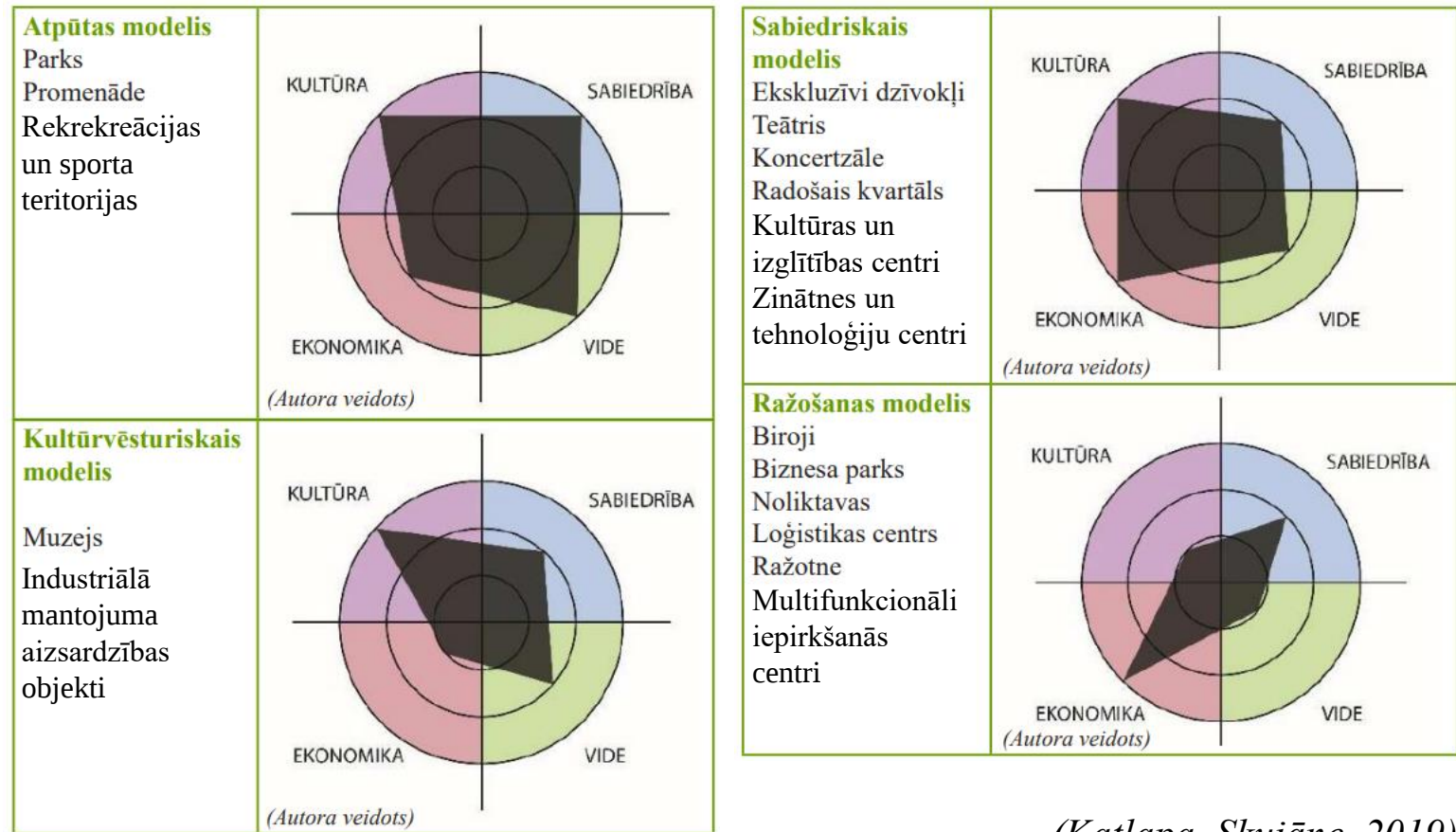
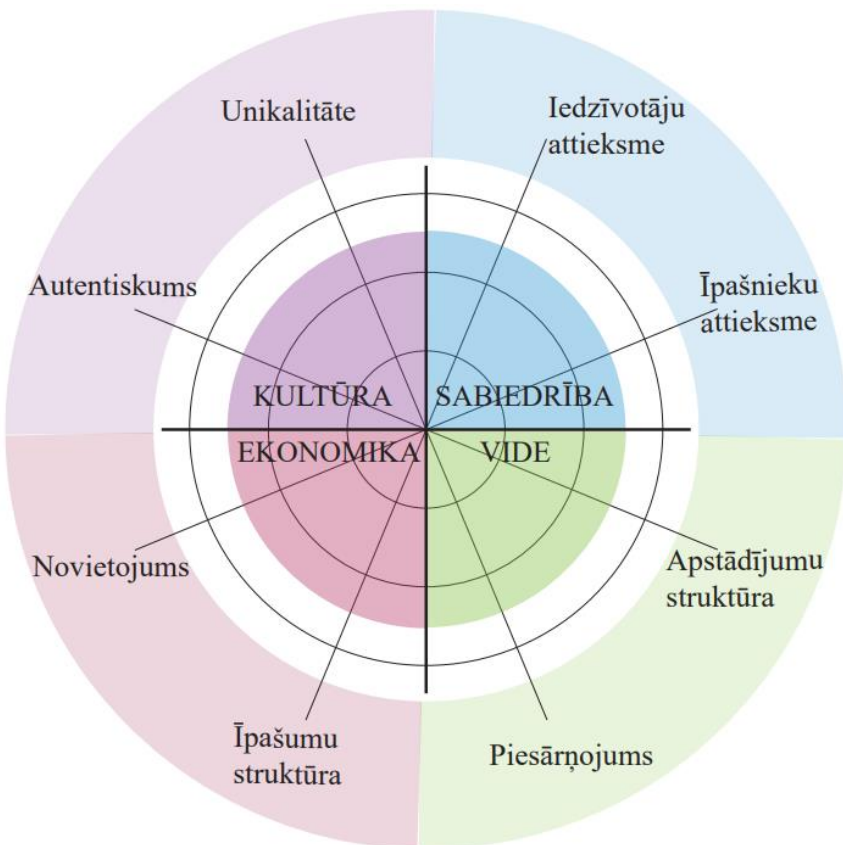

Degradēto teritoriju revitalizācija / remediācija / atveseļošana / atdzīvināšana

Remediācija – pasākumu kopums teritorijas atveseļošanai (vairāk tehnoloģisks, saistīts ar «fizisku» atveseļošanu)

Revitalizācija – atveseļošana, dzīvības atgriešana (ietver gan tehnoloģiskus, gan procesuālus pasākumus – «fiziska» un «mentāla» atveseļošana)

Revitalizācijas potenciāla novērtējums

(Katlapa, Skujāne, 2019)

ATPŪTAS, SABIEDRISKAIS UN RAŽOŠANAS MODELIS

Bijušā industriālā teritorijā izveidots parks, kas attīra piesārņoto augsni un ūdeni

Landschaftspark Duisburg Nord Ainavu parks, Vācija
(230ha, 2002.gads)

Izveidots unikāls parks un industriālā mantojuma objekts bijušās ogļu ieguves un pārstrādes teritorijā.

Rīki teritorijas revitalizācijā:

- ✓ Teritorijas **attīrīšana no piesārņojošiem un bīstamiem tehniskiem elementiem**
- ✓ **Viegli piesārņotu augšņu un ūdens attīrīšana ar fitoremediācijas metodi** – augu stādījumiem, kas spēj akumulēt smagos metālus
- ✓ **Stipri piesārņotu zonu lokalizēšana** un norobežošana
- ✓ Jaunu funkciju ieviešana esošajās industriālajās būvēs – **multifunkcionalitāte**, daļēji saglabājot arī ražojošo funkciju
- ✓ **Sasaistes veidošana** ar citām Rūras reģionā esošajā bijušajām industriālajām teritorijām
- ✓ **Velosipēdu ceļu sistēmas** izveide un velo noma
- ✓ Izglītošana vides un kultūrvēstures jautājumos, izvietojot **vides objektus un informatīvos plakātus**

Rhine Park, Dīsburga, Vācija (2009.gads)

Īslaicīga izmantošana

Daļēja Tīsena-Krupa tērauda rūpnīcas darbība Dīsburgā pie Reinas upes ļāva teritoriju, kas 150 gadus ir tikusi izmantota industriālām vajadzībām, pārvērst par atpūtas parku pie upes, vienlaicīgi veidojot pašai pilsētai sasaisti ar Reinas upi.

Rīki teritorijas revitalizācijā:

- ✓ Teritorija attīrīta no tehniskiem elementiem
- ✓ Izmantota **upes ainavai raksturīgie polderu elementi**, ar kuru palīdzību risināta pieeja pie upes un esošās dzelzceļa trases šķērsošana
- ✓ **Vietas identitātes un auras saglabāšanai** izmantoti industriālo būvju fragmenti
- ✓ **Multifunkcionāla** publiskā ārtelpa
- ✓ Vizuāla, emocionāla un funkcionāla **sasaiste ar upi**
- ✓ **Īslaicīga rakstura** publiskā ārtelpa
- ✓ **Sabiedrības iesaiste**

ATPŪTAS, SABIEDRISKAIS UN KULTŪRVĒSTURISKAIS MODELIS

Schöneberger Südgelände Park, Berlīne, Vācija

Tempelhof dzelzceļa teritorija slēgta pēc II Pasaules kara un kopš tā laika bija kļuvusi par pamestu un neizmanto tu industriālo teritoriju. 50 gadu laikā kopš teritorija tika atstāta neskarta, tā kļuvusi par īstu dabas oāzi urbanizētās pilsētvides centrā.

Rīki teritorijas revitalizācijā:

- ✓ **Teritorija pašattīrijušies** vairāk kā 50 gadu pamestības rezultātā, ieviešoties **augu sugām, kas akumulē dzelzceļa teritorijām raksturīgo piesārņojumu.** Līdz ar to teritorijā izveidojušās **interesantas un specifiskas augu sabiedrības**
- ✓ Parks veidots kā **multifunkcionāla telpa**, iekļaujot gan dabas teritorijas, gan pastaigu un mākslas baudīšanas zonas
- ✓ Saglabāti **vietas identitāti** veidojošie elementi kā dominantes un atpazīstamības simboli
- ✓ Parks ir **unikāla un krasi atšķirīga teritorijas blīvas pilsētvides struktūrā**, tas krasi kontrastē ar savu specifisko vidi un tādējādi ir kļuvis par interesantu vietu atpūtai un dabas vērošanai
- ✓ Parka lineārā struktūra kalpo kā **biokoridors** pilsētvidē
- ✓ Parka teritorijā izvietoti informatīvi plakāti, kas **atspoguļo teritorijas vēsturi** un informāciju par **bioloģisko daudzveidību** un **sastopamajām augu un dzīvnieku sugām**

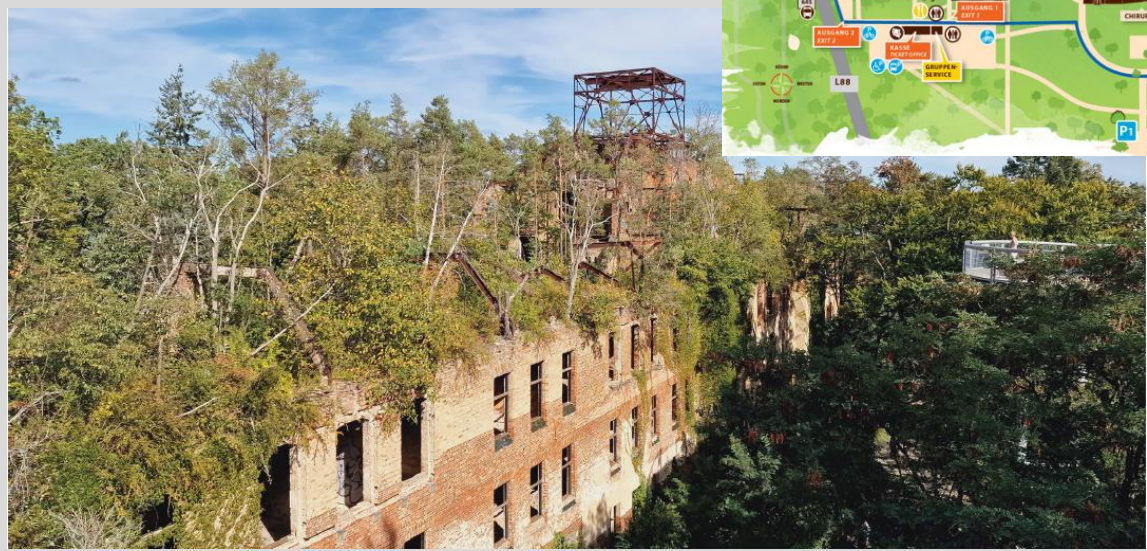
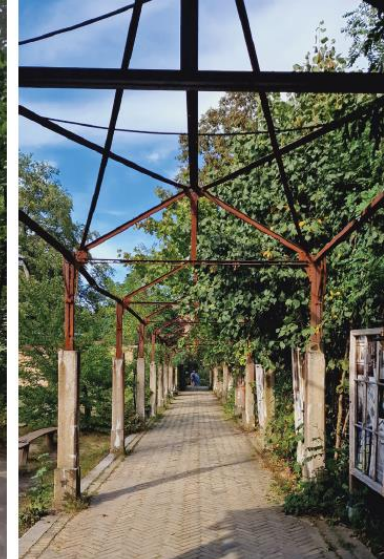

BAUM & ZEIT – bijušās sanatorijas parks un pastaigu taka koku galotnēs (2015)

Slavenās Beelitz tuberkulozes sanatorijas tika uzceltas pirms vairāk nekā 100 gadiem. Mūsdienās pār Otrā pasaules kara drupām vijas iespaidīga koku galotņu taka, kas vienlaikus ir ceļojums laikā staigājot virs bijušās sanatorijas ēkām.

Rīki teritorijas revitalizācijā:

- ✓ Kādreizējas sanatorijas **identitātes** (arhitektūra, elementi, vēsture) **saglabāšana** un izmantošana tūrisma vajadzībām, veidojot **unikālu tūrisma produktu**
- ✓ **Saglabāta dabiskā veģetācija**, kas ir sinerģijā ar arhitektūru, drupām un esošo vietas identitāti
- ✓ Vietas saglabāšana un attīstība reģiona ekonomiskajam potenciālam, nodrošinot papildus **darba vietas un infrastruktūru**, kas spēj piesaistīt tūristus
- ✓ Nodrošināta piekļuve pie vēsturiski nozīmīgas vietas, veidotas atpūtas vietas un nodrošinātā vides pieejamība

Dzīvojamie kvartāli un biroji

Ģipša fabrika Ķīpsalā ir viens no veiksmīgākajiem piemēriem kā efektīvi iespējams **pārveidot industriāla rakstura apbūvi un teritoriju, to pielāgojot jaunai funkcijai**. Atskatoties vēsturiski, Ķīpsalas salas vidusdaļā 1883. gadā nodibināja krīta ražotni, vēlāko – Celma & Bēma ģipša fabriku. Fabrikas darbība aprāvās līdz ar Otro pasaules karu, padomju varas laikā telpas piemēroja saimnieciskai darbībai. Savu atdzimšanu bijusī rūpnieciskā objekta teritorija piedzīvoja 2003.gadā, kad pēc Zaigas un Māra Gaiļu iniciatīvas tā **pārveidota par modernu dzīvojamo kompleksu**, kļūstot par pirmo piemēru Latvijā, kur agrāka rūpnieciskā ražotne top par ekskluzīva plānojuma un dizaina dzīvokļu ēku.

Sabiedrības pozitīvās uztveres veicināšana, vietas identitātes veidošana un stiprināšana

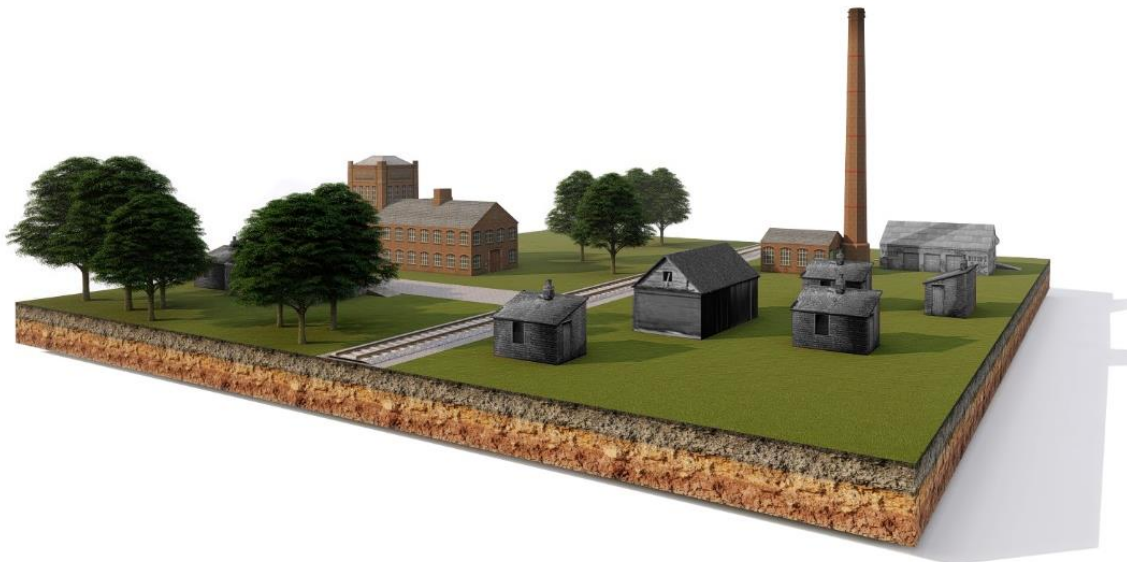
Kā sabiedrība uztver bijušās ražošanas teritorijas? Vai tās ir reģiona kādreizējais lepnums, vai šobrīd bīstama un degradēta teritorija, kas izraisa nepatiku un bailes? Sabiedrības attieksmes izpēte var palīdzēt izstrādāt attīstības scenārijus, tāpēc svarīgi revitalizācijas plānošanā un ieviešanā iesaistīt vietējo sabiedrību.

Industriālais mantojums kā identitāti veidojošs pamats

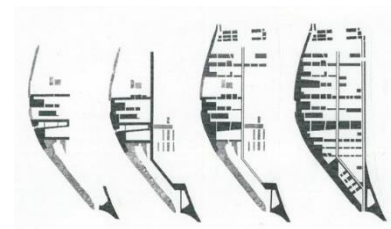
Punktveida objektu pieeja

Izmanto, ja lielākā daļa vēsturisko objektu ir sliktā stāvoklī, bet ir **saglabājušies atsevišķi elementi** (rūpnīcu skursteņi, ūdenstornis, atsevišķa ēka, dzelzceļa līnijas fragmenti utt.), kas revitalizācijas plānojumā kļūst par **galvenajiem identitāti veidojošiem objektiem**, ap kuriem tālāk attīsta jaunu apbūvi vai publisko ārtelpu

Ainavas telpiskās struktūras pieeja

Izmanto, ja **saglabājušies teritorijas telpiskā struktūra**, kuru veido ielu tīkls, apbūves kvartāli, kuri tad revitalizācijas plānojumā kļūst par **galvenajiem elementiem, pēc kuriem tiek pakārtoti jaunie objekti** – ēkas, publiskā ārtelpa

Pēc N. Ņitavskas

Izklaides un iepirkšanās centrs “Stary Browar”, Poznaņa, Polija (2003.gads)

Stary Browar teritorijā savulaik bija alus darītava, kuru atvēra vācu alus ražotājs Ambrosius Hugger. Mūsdienās Stary Browar Poznaņā ir mūsdienīgs iepirkšanās centrs Poznaņā, kas vienlaicīgi izveidojies arī par kultūras un izglītības centru.

Rīki teritorijas revitalizācijā:

- ✓ Veidota jauna **multifunkcionāla telpa**, balstoties uz vēsturiski nozīmīgu ražotni
- ✓ **Vietas identitāti un sasaisti ar vēsturisko vietas auru** veido saglabātā vēsturiskās ēkas daļa sarkanu ķieģeļu torni, kā arī alus darītavas tēma interjerā jaunā izklaides centra kafejnīcās
- ✓ Meklēta **jauna identitāte, iekļaujot mākslas elementus** izklaides centra fasādē, interjerā un ārtelpā
- ✓ **Māksla tiek pasniegta dažādos veidos** – kā apskates objekti, kā mākslas izstrādes, kuras iespējams iegādāties vai pārdot, kā mākslas aktivitātes, kuras šeit var radīt

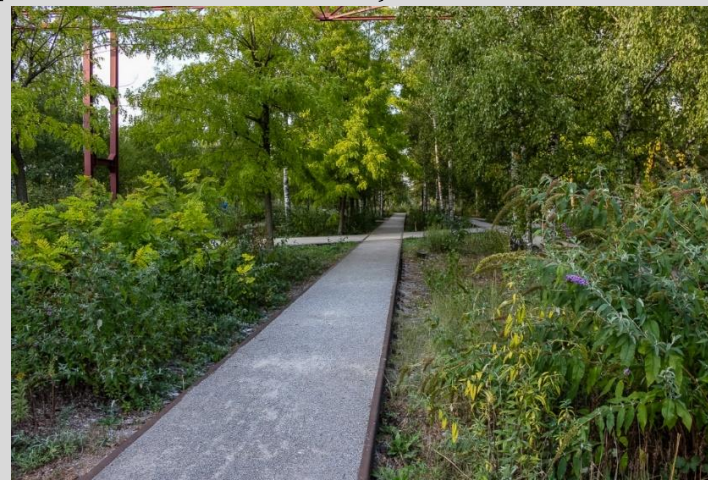

Zollverein Park, Esene, Vācija

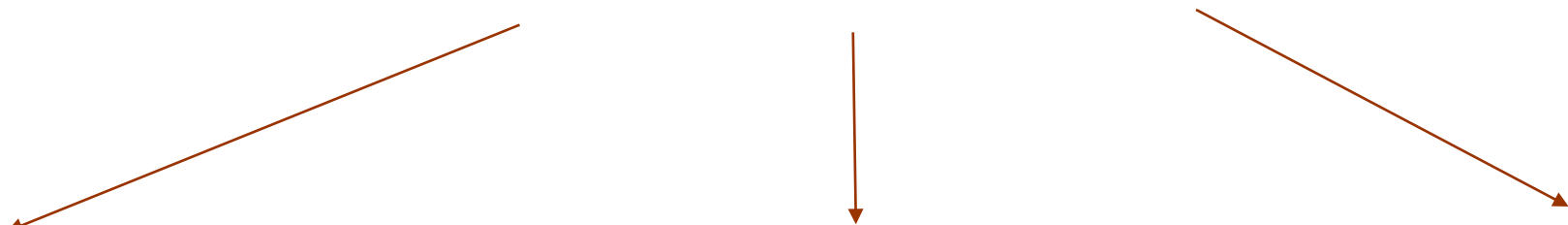
Zollveiren teritorija, kas ir bijusī ogļu ieguves un pārstādes teritorija, šobrīd ir iekļauta UNESCO World Heritage Site sarakstā. Teritoriju veido liels parks, kas dabiski mijiedarbojas ar industriālo mantojumu un vietas arheoloģiju, dabisku vidi, atpūtas un kultūras elementiem.

Rīki teritorijas revitalizācijā:

- ✓ **Saglabātas vietas vērtības** – **industriālā mantojuma** paliekas un teritorijas pamestības laikā izveidojusies **bioloģiskā daudzveidība**
- ✓ **Vietas identitāti** veido saglabātie industriālie objekti – ēkas, iekārtas, kas pārsteidz ar savu mērogu. Atsevišķi elementi kļuvuši par **vietas atpazīstamības simboliem**
- ✓ **Multifunkcionāla** teritorija, kuru veido dabiska parka zona ar celiņu tīklu un atpūtas vietām, vēsturiskās ēkas un elementi, kas izmantoti kā daļa no tūrisma infrastruktūras
- ✓ Teritorija ir **daļa no pilsētas zaļās infrastruktūras**

Teritorijas iesaiste kopējā infrastruktūrā

Ekonomiskā aktivitāte

Ja revitalizētajā teritorijā tiek attīstīta multifunkcionāla un uzņēmējdarbībai pievilcīga vide, tas veicina dažādu pakalpojumu attīstību, jaunu darba vietu izveidi un reģiona atpazīstamību un attīstību

Zaļā infrastruktūra

Ja teritorijā pamestības rezultātā ir attīstījusies augsta bioloģiskā daudzveidība, vai, ja teritoriju attīsta kā publisko apstādījumu un dabas teritoriju, tad tā kļūst par pilsētas vai reģiona zaļās infrastruktūras daļu

Sociālā integrācija

Ja revitalizētā teritorija kļūst par nozīmīgu komunikācijas, izglītības un koprades telpu (gan ēkās, gan ārtelpā), tad tā kalpo kā sociālās integrācijas punkts

EKONOMISKĀ AKTIVITĀTE

No pamestas teritorijas par Lodzas pilsētas jauno centru – multifunkcionālā atpūtas un iepirkšanās centra «Manufaktūra» veiksmes stāsts

Rīki teritorijas revitalizācijā:

- ✓ **Atjaunotas, daļēji pārbūvētas rūpnīcas vecās ēkas, veidota jauna apbūve**, kas kopā ar vēsturisko veido vienotu ansambli (piemēram, autostāvvietas integrēta ēkā)
- ✓ Veidota **multifunkcionāla telpa**, iekļaujot, galvenokārt, izklaides funkcijas – veikali, kafejnīcas, kinoteātris u.c., vienlaicīgi saglabājot vēsturisko stāstu par bijušo auduma rūpnīcu izveidotajā muzejā
- ✓ **Transformējama ārtelpa**, kas ļauj īstenot sezonālas aktivitātes – veidot mākslīgo pludmali ar smilšu zonu, pludmales volejbolu, āra kafejnīcām; slidotavu utt.
- ✓ **Stiprināta vietas identitāte**, saglabājot teritorijai raksturīgo mērogu, ēku apjomus, materiālus (sarkanie ķieģeli), veidojot jaunus elementus, kuri asociējas ar audumu ražošanu – diega pavediena tēma soliņos, norādēs un citos elementos
- ✓ **Lodzas pilsēta ieguvusi jaunu pilsētas centru**, kas kalpos arī kā vietas vizītkarte un atpazīstamības veidotāja

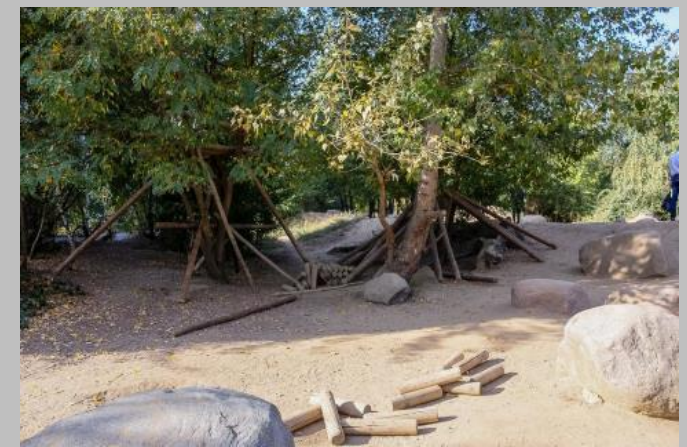
Park am Gleisdreieck, Vācija (2013-2019)

Berlīnē, kas sevi pozicionē kā zaļo metropoli, vairākas atpūtas teritorijas izveidotas bijušo dzelzceļa teritoriju vietā, kas jau ilgstoši neveic savu sākotnējo funkciju un tajā šo gadu laikā ir ieviesusies bagātīga bioloģiskā daudzveidība.

Rīki teritorijas revitalizācijā:

- ✓ Teritorijā **saglabātas galvenās tās vērtības** – kultūrvēsturiskais mantojums (dzelzceļa infrastruktūras elementi) un bioloģiskā daudzveidība
- ✓ Veidota **multifunkcionāla teritorija** ar dažādas izmantošanas zonām – atvērtas, plašas teritorijas sporta aktivitātēm, bioloģiski daudzveidīgas savvaļas zonas, mūsdienīgi bērnu rotaļu un sporta laukumi, kopienu dārzi, āra kafejnīcas, muzejs
- ✓ Savvaļas tipa zonās veidoti elementi, objekti un informatīvi plakāti, kas veicina **vides izglītību** un izpratni par dabu
- ✓ Parks kā **daļa no pilsētas zaļās infrastruktūras – bikoridors**, kas dabiski veidojas pateicoties bijušajai dzelzceļa infrastruktūrai, uz kuras bāzes ir veidots parks
- ✓ Parks kā **funkcionāla sasaiste** starp divām pilsētas daļām, kuras sadala šobrīd funkcionējošs dzelzceļš

Telliskivi Creative City, Tallinā

Telliskivi radošais kvartāls Tallinā, kas izveidots bijušajā industriālās teritorijā un šobrīd ir populāra atpūtas un tūrisma vieta ar kafejnīcām, teātri, mākslinieku saloniem utt.

Iedzīvotāju iesaiste bijušo tehnisko un rūpniecības teritoriju sakārtošanā

BrownReg projekta pieredze (2018.-2019.gads)

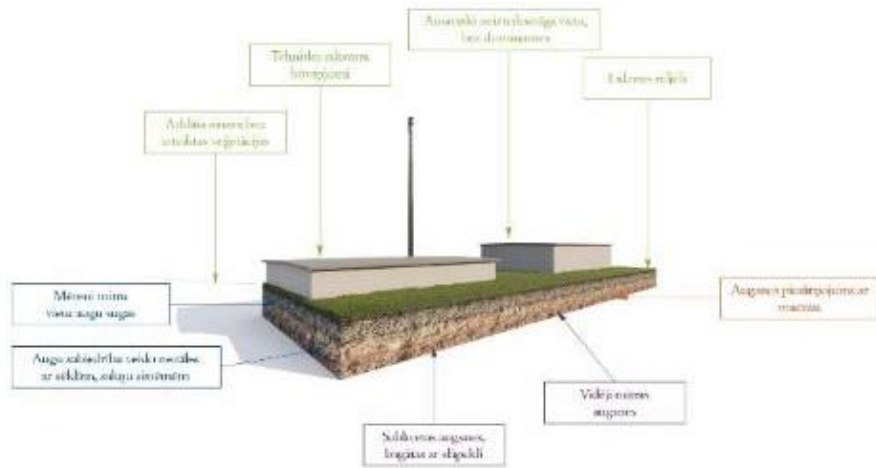
Projekta ietvaros:

- Trīs Latvijas un Lietuvas pašvaldībās tika **attīrītas degradētas bijušās tehniska rakstura un ražošanas teritorijas**
- **Tematisko semināru** laikā informēti un izglītoti pašvaldību teritoriju plānotāji, lēmumu pieņēmēji, potenciālie investori, izglītības iestāžu pārstāvji, kā arī dažādas sabiedrības grupas
- Projekta ietvaros attīrītajās teritorijās izstrādātas **fitoremediācijas pilotteritorijas (piemeklējot atbilstošus augus)**, kuru izveidē tika iesaistīti arī vietējie iedzīvotāji
- Sagatavota grāmata «Degradēto teritoriju remediācija. Izpēte.Plānošana. Apsaimniekošana»

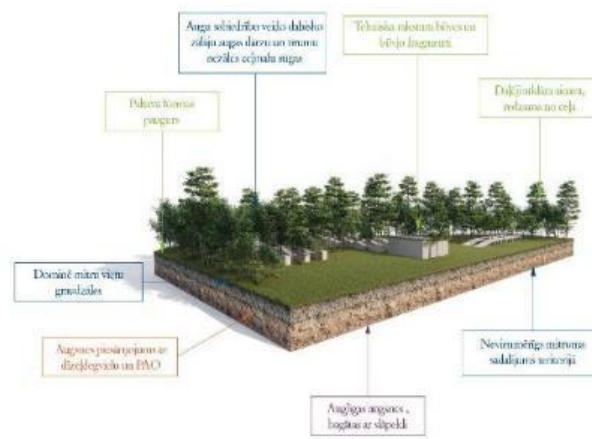

Projekta teritorijas

Bijušās tehniskās un ražošanas teritorijas sākotnēji attīrītas

*Ignalinas pašvaldība,
Agrastu 22, Kzitskio ciems,
bijušais siltummezgls, augsts piesārņojums
ar naftas produktiem, 200m2*

*Kupiskis pašvaldība,
Naivių ciems, bijusī naftas
produktu uzglabāšanas
stacija, 313m²*

*Ludzas pašvaldība
Krāslavas iela 1, bijusī līnu
fabrika, 8.92 ha*

Projekta aktivitātes sabiedrības iesaistē

- **LLU studentu iesaiste vietas identitātes veidošanā** (ideju koncepcijas)
- **Tematisko semināru** laikā informēti un izglītoti pašvaldību teritoriju plānotāji, lēmumu pieņēmēji, potenciālie investori, izglītības iestāžu pārstāvji, kā arī dažādas sabiedrības grupas
- Projekta ietvaros attīrītajās teritorijās izstrādātas **fitoremediācijas pilotteritorijas** (piemeklējot atbilstošus augus), kuru izveidē tika iesaistīti arī vietējie iedzīvotāji

*Fitoremediācijas stādījumu
veidošana pilotteritorijās*

Tematiskie semināri

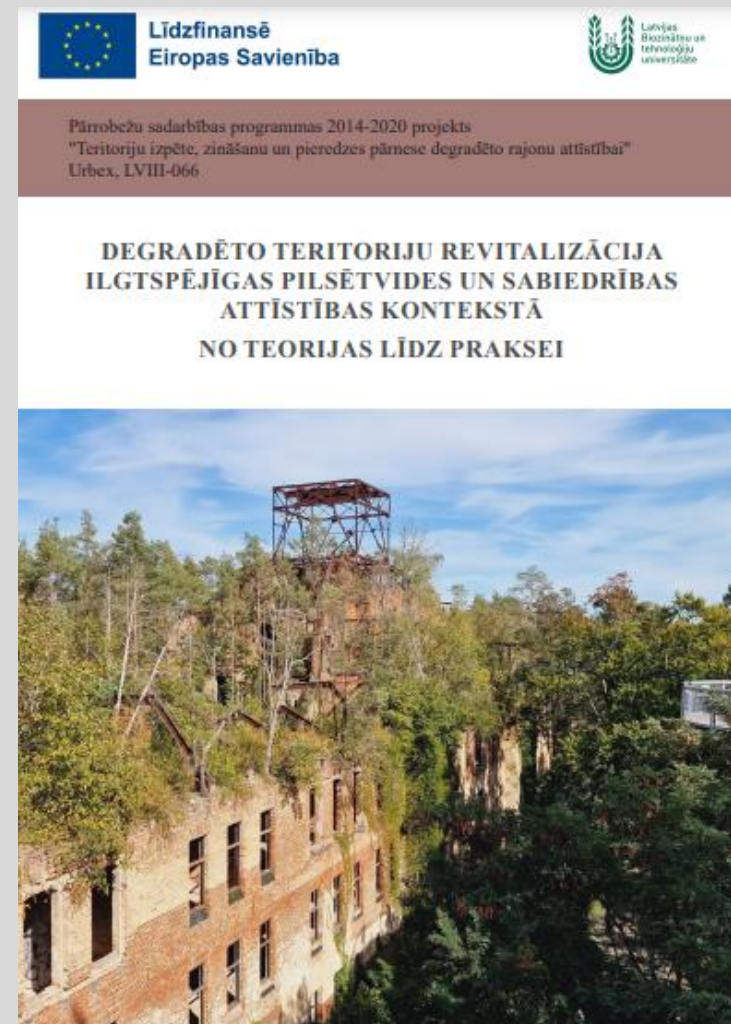
*ASU: Kristina Mažutytė
Mantas Meštaras
LLU: Aiga Baumanė
Arta Lindmanė
Anete Šteinertė*

Inovatīva degradēto teritoriju remediācija ilgtspējīgai pierobežu reģionu attīstībai (BrownReg)

<https://www.vbf.llu.lv/lv/innovative-brownfield-regeneration-for-sustainable-development-of-cross-border-regions-brownreg>

Teritoriju izpēte, zināšanu un pieredzes pārnese degradēto rajonu attīstībai (Urbex)

<https://www.mvzf.lbtu.lv/lv/teritoriju-izpete-zinasanu-un-pieredzes-parnese-degradeto-rajonu-attistibai>

InterRevita – Labāka dzīve mazās un vidējās pašvaldībās: no starpreģionu aktivitātēm līdz uzlabotām revitalizācijas stratēģijām.
18.12.2023.

**Interreg
Europe**

Co-funded by
the European Union

InterRevita